

LUND UNIVERSITY

Svenska och franska språkets referens till stående person : En analys ur den kognitiva semantikens perspektiv

Jakobsson, Ulrika

Published in:
Språk och stil

1999

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jakobsson, U. (1999). Svenska och franska språkets referens till stående person : En analys ur den kognitiva semantikens perspektiv. *Språk och stil*, 9, 71-100.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Svenska och franska språkets referens till stående person

En analys ur den kognitiva semantikens perspektiv

Av ULRIKA JAKOBSSON

Det finns en rad högfrekventa verb likt *ge*, *ta*, *säga* och *se*, vilka tillhör de 20 vanligaste verben inte bara i svenskan och övriga germanska språk utan även i ett otal andra språk som franska, rumänska, ryska, finska och ungerska. Andra verb som de tre positionsverben *stå*, *sitta* och *ligga* har hög frekvens i de germanska språken, men inte t.ex. i de romanska. Sett i ett vidare perspektiv tillhör såväl positionsverben *stå*, *sitta* och *ligga* som de tre placerarverben *ställa*, *sätta* och *lägga* vad Åke Viberg kallar för svenska språkets lexikala profil (Viberg 1985 s. 16; Viberg 1990 s. 391–408). Som synes refererar samtliga här nämnda verb till vardagliga och lätt igenkännliga företeelser som fysisk gestalt (*stå*, *sitta* och *ligga*), rörelse (*ge*, *ta*, *ställa*, *sätta* och *lägga*), sinnesförnimmelse (*se*) och talakt eller tankeakt (*säga*).

En starkt bidragande orsak till dessa verbs höga frekvens är den rika metaforiska användningen. Man *ger* inte bara en present, utan man *ger* också besked, man *tar* (eller *fattar*) inte bara pennan i hand för att skriva, utan *tar* (eller *fattar*) också beslut. Snart sagt vart samtal och var text innehåller den här typen av vardagliga metaforer, vilket bekräftar den kognitivt semantiska tesen att konkreta och gestaltande begrepp flitigt utnyttjas metaforiskt (Johnson 1987 s. ix–xxxviii; Lakoff 1987 s. xi–xvii). Enligt kognitiv teori är människans föreställningsvärld och fattningsförmåga helt beroende av de referenspunkter som vardagliga konkreta upplevelser ger. Kärnan i vårt begreppssystem är kopplat till sinnesförnimmelser, rumsliga relationer och kinetiken, dvs. rörelser och relationer mellan krafter, och resten av språket bygger på denna kärna (Johnson 1987 s. ix–xxxviii; Lakoff 1987 s. xi–xvii, Jakobsson 1996 s. 4–5). Det finns en grundläggande nivå för begrepp som *springa*, *stol* och *hund* vilka refererar till sammanhängande gestalter. På denna basnivå lär barn sig urskilja och namnge varelser och föremål både innan de lär sig beteckningar på underavdel-

ningar och innan de lär sig sammanföra begrepp till kategorier på högre nivå (Rosch 1978 s. 27–46; Lakoff 1987 s. 12–16).

Det svenska verbet *stå* hör tveklöst till denna basnivå, och det är därför föga förvånande att det är högfrekvent och rymmer en stor metaforisk potential. I förstone kan man undra över att ett annat språk, som franskan, kan sakna motsvarighet till svenskans högfrekventa *stå*, dvs. sakna ett enkelt verb och i stället använda ett mindre frekvent tvåledat verbuttryck som referens till stående ställning.

Förklaringen till detta kan sökas på olika nivåer. Vad jag undersöker i denna uppsats är vilka typer av verb och verbuttryck som används i svenska och franska språket för att referera till en person som i olika typer av situationer intar stående position, en stående position som alltefter kontexten har större eller mindre informationsvärde.

Mitt perspektiv är helt igenom synkront. Det kan dock vara på sin plats med en kort språkhistorisk kommentar, samt några ord om den morfologiska skillnaden mellan ett enkelt verb som svenskans *stå*, och en verbfras som franskans *être debout* (vara upprätt). I fornfranskan hade man faktiskt tre enkla verb som motsvarade svenskans *stå*, *sitta* och *ligga*, nämligen *ester*, *seoir* och *gesir* (Wartburg 1971 s. 265). Idag är de alla tre ersatta av verbfraser bestående av kopulan *être* följt av ett adverb eller particip som anger kroppsställningen, även om *gésir* lever kvar i vissa former, som tredje person presens, »imparfait» och presens particip, och intressant nog används metaforiskt på flera sätt som påminner om användningen av svenskans *ligga* – *Sur la table de nuit gisaient pêle-mêle sa montre, un tube de somnifères, ses lentilles de contact et les extravagantes boucles d'oreilles ...* (Monbrun 1994 s. 153) – *På nattygsbordet låg huller om buller hennes klocka, en tub med sömntabletter, kontaktlinserna och de extravaganta örhängena ...* (Monbrun / Walden 1996 s. 151), *C'est là que gît le problème – Det är där knuten ligger* (Enwall & Lötmarker 1995 s. 420).

Varför och hur denna språkliga förändring har skett ligger helt utanför min undersökning. Konstateras kan dock att det tvåordiga verbuttryck som franskan idag har som typisk beteckning för stående kroppsställning, *être debout* (vara upprätt), eller *tenir debout* (hålla upprätt), inte används så frekvent som svenskans *stå*. Statistiska undersökningar visar att *stå* kommer som nummer sjutton bland de tjugo vanligaste svenska verben. Vad gäller frekvensen för verbuttrycket *être debout* saknas tillgänglig statistik. Vad man kan se är att kopulan *être* kommer på första plats bland verben och *debout* på plats 53 bland adverbena (Engwall 1984 s. 395 och 406) men det säger inte så mycket om uttrycket *être debout*.

Själva det faktum att den morfologiska formen är mera komplex kan ha skapat sämre förutsättningar för ett frekvent utnyttjande av explicit referens till stående ställning i franska språket. Man kan konstatera att det franska verbet *être debout* saknar en rad kännetecken som återfinns både hos svenskans högfrekventa *stå* och universellt högfrekventa verb som *gå*, *komma*, *ge* och *ta*, vilka i minst nio av elva europeiska språk (varibland svenskan och franskan) tillhör de tjugo mest frekventa. Gemensamma kännetecken för dessa högfrekventa verb (som täcker hälften av alla förekomster av verb i en text) är bl.a. att de realiseras som enkla rötter, har böjningsformer som är lagrade i färdig form lexikalt (dvs. oregelbundna eller suppletiva böjningsformer), har många sekundära betydelser och ger upphov till grammatiska markörer (Vi-berg 1990 s. 392, 397–406). Den morfologiska formen kan alltså vara en möjlig förklaring till att ett uttryck som *être debout* inte blir lika frekvent och får samma metaforiska genomslagskraft som svenskans *stå*. Med metaforer avser jag här både konkreta metaforer som *Askfatet står på bordet*, *Regnet står som spön i backen* och mer eller mindre lexikaliserade abstrakta metaforer som *Inte vet jag var facket står idag i den frågan*, *Företaget stod inför enorma problem*, *Hon prutade och stod i tills hon fick båten för halva priset*.

Syftet med denna uppsats är dock varken att söka språkhistoriska eller etymologiska förklaringar eller att fullständigt kartlägga den metaforiska användningen av referens till stående kroppsställning. Syftet är att jämföra ett antal olika konkreta användningar av svenskans *stå* med franskans ekvivalenter i motsvarande kontexter, liksom de bägge språkens metaforiska utnyttjande av förefintlig referens till stående position i just dessa sammanhang.

Man kan ur ett funktionellt perspektiv tänka sig åtminstone två förklaringar till att ett verb som refererar till en konkret gestalt, som t.ex. en stående person, kan vara mycket frekventare i det ena språket än i det andra, som t.ex. att svenskans *stå* är högfrekvent på ett sätt som saknar motsvarighet i franska språket. Den ena är att verbet i det ena språket (i detta fall svenskans *stå*) även används i kontexter där referensen till den konkreta gestalten (här stående ställning) inte är fokuserad information utan överflödigt (mindre intressant i sammanhanget) eller redundant (ändå framgår av sammanhanget), medan så inte sker i det andra språket (här franskan). Den andra är att kärnbetydelsen i det första språkets referens till konkret gestalt (här svenskans referens till stående ställning) motsvaras av någon form av implicit referens till den konkreta gestalten i det andra språket (här franskan). I denna uppsats söker jag visa att båda typerna av förklaring är relevanta vad gäller skillnaden mellan svenska och franska språkets referens till stående person.

I svenskan används ofta verbet *stå* trots att det framgår av sammanhanget att personen i fråga intar upprätt ställning eller att denna information är överflödigt i sammanhanget. I franskan är explicit referens till upprätt kroppsställning mindre vanlig och kompletteras dels med en frekventare användning av befintlighetsverb eller kopula, dels med en rad olika uttryck som refererar till en förankring vid underlaget eller ett balanserande gentemot jordens dragningskraft. I det följande undersöker jag skillnader och likheter mellan svenskans och franskans referens till stående kroppshållning samt det metaforiska utnyttjandet av referens till stående kroppsställning som sammanhänger därmed. Vilket uttryck som används vid referens till stående person är varken i franskan eller svenskan helt slumpartat utan i hög grad kontextberoende. Nämnas bör att verbet *stå* i vissa fall får sin specifika betydelse i samspel med närmiljön som t.ex. adverbet *där* i uttrycket *stå där*. Granskar man svenskans och franskans konkreta referens till stående person i olika typer av kontexter finner man skillnader, men också långtgående överensstämmelser på ett djupare plan.

För undersökningen av huruvida svenska och franska språket uppvisar likheter i fråga om referens till stående person i olika kontexter har den kognitiva semantikens begrepp föreställningsschema visat sig vara ett fruktbart redskap. Teoretisk och metodisk utgångspunkt för uppsatsen är alltså den kognitiva semantiken (Rosch 1978, Lakoff & Johnson 1980) och dess antagande om föreställningsscheman i allmänhet (Johnson 1987, Talmy 1988 och Ekberg 1995) och scheman för referens till stående ställning i synnerhet (Gibbs m.fl. 1994 och 1995 samt Jakobsson 1996).

Efter denna inledning tar jag upp föreställningsscheman för referens till stående ställning (avsnitt 1). Sedan redogör jag för undersökningen och dess syfte och metod (avsnitt 2). Därefter granskar jag franskans och svenskans sätt att referera till stående person i sex typer av kontexter kopplat till olika föreställningsscheman (avsnitt 3) och ger exempel på det metaforiska utnyttjandet av dessa referenser (avsnitt 4). Jag avslutar sedan uppsatsen med en kort sammanfattning (avsnitt 5).

För att förklara förekommande franska uttryck använder jag Jeannie Enwall & Ruth Löthmarker, *Fransk-svensk ordbok* (1995) och Johan Vising, *Fransk-svensk ordbok* (1970). Mina exempel hämtar jag ur detektivromaner i franskt original, Estelle Monbrun, *Meurtre chez tante Léonie* (1994) och Georges Simenon, *Maigret et le clochard* (1963) samt en essäsamling i franskt original, Milan Kundera, *Les testaments trahis* (1993) och dessas svenska översättningar; ur en roman i svenskt original, Göran Tunström, *Juloratoriet* (1983)

och dess franska översättning; samt i någon mån från spridda källor som TV5 (1996). I bilaga återger jag förekommande franska uttryck med de för sammanhanget relevanta förklaringar som ordböckerna ger. Då jag inte anger någon annan ordbok har jag använt mig av Enwall & Lötmarker 1995.

1. Föreställningsscheman för referens till stående ställning

En av den kognitiva semantikens teoretiska hörnstenar är existensen av föreställningsscheman som grund för människans tänkande och kommunikation med omvärlden. Föreställningsscheman är flexibla och dynamiska representationer av rumsliga relationer, rörelser och kraftutövning som tryck och motstånd. Dessa scheman bildar en stomme för människans upplevelser, handlande och tänkande som sker i analogi med fundamentala kroppsliga upplevelser. Med hjälp av dem interagerar vi inte bara med den fysiska omgivningen utan hanterar också språkliga domäner oavsett abstraktionsgrad.

Ett exempel är att vi överför den ständigt återkommande erfarenheten att tillryggalägga en bestämd sträcka för att komma från en punkt i rummet till en annan punkt i rummet till en rad andra konkreta och abstrakta företeelser. Beståndsdelarna startpunkt, väg och slutpunkt får i vårt tänkande bilda underlag, inte bara för föreställningen om en transportsträcka, utan också för t.ex. interaktion. Vi tänker i princip i samma termer när det gäller att utföra, föreställa oss och tala om så olika saker som kastandet av en boll, överlämnandet av en present och isens omvandling till vatten (Johnson 1987 s. 28 ff.).

Ett annat exempel är att föreställningen om balans genomsyrar vår upplevelse av världen och vårt språkliga gestaltande. Från den fysiska erfarenheten av att hålla sig stående och gående och inte falla går en röd tråd till upplevelsen av psykisk balans och obalans, maktbalans inom politiska system och vad vi betecknar som jämvikt och bristande jämvikt på snart sagt alla livets områden. Enligt den kognitiva semantiken är det ingen slump att vi så frekvent använder begrepp som går tillbaka på vår fysiskt inlärd och internaliserade kunskap, utan det är den källa människan har att ösa ur för att skapa ett gångbart språk och göra sig förstådd (Johnson 1987 s. 74 ff.).

Referens till stående ställning relaterat till föreställningsscheman utifrån ett kognitivt semantiskt perspektiv behandlas av Carlo Borneto (1996), Jakobsson (1996) och Gibbs m.fl. (1994). Framför allt mellan de två förstnämnda författarna råder relativt stor enighet i fråga om vilka föreställningsscheman som utnyttjas. Den sistnämnda undersökningen skiljer sig från de två andra och från

denna uppsats så tillvida att den anlägger ett psykolingvistiskt experimentellt perspektiv på associeringen av olika föreställningsscheman till stående ställning och användningen av verbet *stand* i skilda kontexter

Gemensamt för Gibbs m.fl. 1994 och Jakobsson 1996, som denna uppsats i mycket bygger på, är fokuseringen på sambandet mellan konkret referens till stående ställning och metaforisk användning av referens till stående ställning. Ingendera går in på graden av lexikalisering av olika användningar eller ger några etymologiska förklaringar, och detsamma gäller denna uppsats. Vad gäller Jakobsson 1996 och denna uppsats finns det en skillnad i fråga om syfte och metod. Den förstnämnda syftar till att i ett digert material tidningsprosa (Press 76) finna konkreta och abstrakta metaforer som kan kopplas till varierande föreställningsscheman – POSITION (*Askfatet står på balkongbordet*), LÄNK (*Det var regeringen som stod bakom beslutet*), TRYCK (*Teven står på*), VERTIKALA AXELN (*En stående tavla gör sig bra på långväggen*), BALANS (*Företaget står och faller med Frida Fransson*), MOTKRAFTER (*Ord står mot ord i kärnkraftsstriden*), FÖRMÅGA (*De stod väl rustade inför rationaliseringen av företaget*), VÄG [startpunktsfokus] (*Andedräkten stod som rök ur munnen*) och BLOCKERING (*De stod handfallna inför omorganiseringen*), se Jakobsson 1996 s. 54 f.

Föreliggande uppsats däremot grundar sig på en genomgång av mera konkret refererande svensk och fransk text i syfte att hitta så många typer av referens till stående kroppsställning som möjligt och utifrån dessa jämföra svenska och franska språket. Innan jag redogör för de fem föreställningsscheman som jag använder i denna uppsats (1.2) och går in på själva undersökningen (2) ger jag nedan (1.1) en inblick i övrig analys av referens till stående ställning. För att visa på ett annat angreppssätt presenterar jag nedan den psykolingvistiska undersökningen av Gibbs m.fl. (1994) och jämför den något med Jakobsson 1996.

1.1. En psykolingvistisk undersökning av Gibbs m.fl. (1994)

En av de analyser som gjorts av referens till stående ställning utifrån ett kognitivt semantiskt perspektiv är psykolingvistiska experiment som utförts av Gibbs m.fl. (1994). Eftersom den kognitiva semantiken är en relativt ung vetenskap och användandet av begreppet föreställningsschema som analysverktyg i viss mån kan sägas befinna sig på ett försöksstadium, finner jag det angeläget att också redovisa ett något annorlunda perspektiv på föreställningsscheman för referens till stående ställning än mitt eget. Den största skillnaden mel-

lan Gibbs m.fl. (1994) och Jakobsson (1996 och 1999) är att den förstnämnda utgår från en samtidig förekomst av en lång rad scheman.

I det första steget hos Gibbs m.fl. (1994) fick försökspersonerna göra olika kropps rörelser som att ställa sig upp, gå på tå och sätta sig på huk för att känna efter vad stående ställning innebär. Därefter fick de på en skala från 1 till 7 rangordna 12 scheman utifrån dessas relevans för upplevelsen av stående ställning. Värdet 7 innebar en mycket stark koppling mellan ifrågavarande schema och upplevelsen av stående ställning och värdet 1 att det inte förelåg någon koppling alls. Utgångspunkt var antagandet att samtliga scheman kan uppträda samtidigt, fastän troligtvis med olika styrka.

Uppifrån räknat blev resultatet av första steget i undersökningen att schemat BALANS (en upplevelse av symmetri eller stabilitet i förhållande till en bestämd punkt i kroppen) fick det högsta värdet och nästan full pott, 6,83 poäng. VERTIKALITET (en upplevelse av längdsträckning i lodrät riktning) kom som tvåa på 5,50 tätt följt av CENTRUM-PERIFERI (en upplevelse av några entiteter som centrala och omgivande entiteter som perifera) på 5,21 medan övriga scheman kom något längre ner, relativt nära i följd efter varandra. MOTSTÅND (en upplevelse av att kroppen möter en yttre kraft) fick 4,46 och LÄNK (en upplevelse av samband mellan föremål eller händelser) 4,33. Avståndet till de scheman som inte kom med bland de fem första var litet. BEHÅLLARE fick 4,29, FÖRMÅGA 4,21, ATTRAKTION 4,08, BLOCKERING 3,92, FULL-TOM 3,92, CYKEL (cykliskt förlopp) 3,79 och VÄG 3,21 (Gibbs m.fl. 1994 s. 238).

Gibbs m.fl. laborerar fortsättningsvis enbart med de fem föreställningsscheman som fått högst poäng i första fasen, en gränsdragning som de påpekar är godtycklig. Deras syfte är inte att ge en uttömmande beskrivning av exakt vilka föreställningsscheman som är relevanta, utan att påvisa förekomsten av en mångfald gemensamma scheman för vitt skilda uttryck med *stand* och att bl.a. undersöka om man utifrån dem kan gruppera olika polysema användningar av *stand*. Man kan naturligtvis undra vad resultatet skulle ha blivit om ytterligare några scheman medtagits, som t.ex. BLOCKERING, vilket återfinns både i Jakobsson 1996 och i denna uppsats.

Det faktum att BALANS ges ett mycket högre värde av försökspersonerna än samtliga andra scheman överensstämmer väl med det teoretiska antagandet att kinetiken, dvs. rörelser och relationer mellan krafter, är grundläggande för vår föreställningsvärld. Det höga värdet för VERTIKALITET är förklarligt som utslag av ett experiment med konkret kroppsligt stående. Kanske kan man se det faktum att ett schema som CENTRUM-PERIFERI, som helt saknas hos Jakobsson (1996), får det jämförelsevis höga värdet 5,21 som ett tecken på att

definitionen av skilda scheman inte är tillräckligt tydlig och alldeles självklar.

Viktigt i detta sammanhang är att hålla rågången klar mellan utarbetandet av teorin om föreställningsscheman och den explorativa användningen av schemana som verktyg för semantisk analys. Om de resultat som uppnås med hjälp av föreställningsscheman också håller som fristående resultat, menar jag att man kan arbeta explorativt med föreställningsscheman trots att gränsdragningen mellan scheman i vissa fall kan diskuteras. Det sistnämnda gäller för min undersökning.

I ett senare steg (det tredje av fyra) tillskriver Gibbs m.fl. vart och ett av 35 konkreta och abstrakta uttryck med *stand* ett större eller mindre samband med de fem schemana BALANS, VERTIKALITET, CENTRUM-PERIFERI, LÄNK och MOTSTÅND enligt en skala på 1–7. Högre värde på schemat BALANS än på andra scheman får bl.a. *stand on shaky ground, let the mixture stand*, högre värde på schemat VERTIKALITET bl.a. *a standing ovation, stand at attention*, högre värde på schemat CENTRUM-PERIFERI *stand out in several sports, on the witness stand*, högre värde på schemat LÄNK *stand by your man, it stands to reason* och på schemat MOTSTÅND *to stand against great odds* och *don't stand for such treatment* (Gibbs m.fl. 1994 s. 241–246).

Även om Gibbs m.fl. laborerar med en mängd föreställningsscheman för varje uttryck med *stand* finns det en hög grad av överensstämmelse mellan de scheman som får högst poäng i deras experiment och de scheman som Jakobsson (1996) laborerar med för motsvarande typ av uttryck. Ett uttryck som *stand the test of time* (stå emot tidens tand) får t.ex. högst värde på schemat MOTSTÅND (4,88), samma schema som antas ligga bakom motsvarande uttryck i svenskan (Jakobsson 1996). Uttrycket *stand the test of time* får emellertid ytterligare ett högt värde, nämligen på schemat LÄNK (4,08). Kanske är detta fullt logiskt eftersom ett motstånd alltid involverar två entiteter som är länkade eller kopplade till varandra (jfr Johnson 1987 s. 117–119).

I sin avslutande diskussion säger författarna (Gibbs m.fl. 1994 s. 249–250) att deras syfte varit att empiriskt visa att betydelsen hos polysema ord som *stand* inte är godtycklig, utan kan motiveras utifrån människans kroppsliga upplevelser i den konkreta vardagen. Samtidigt påpekar de att vi inte automatiskt associerar ett eller flera scheman till ordens betydelse, utan att de flesta kognitiva semantiker betraktar föreställningsscheman som närmast förbegreppsliga företeelser. Om dessa förbegreppsliga företeelser kan visa sig fungera som redskap för sortering av t.ex. olika typer av referens till stående ställning, bör de kunna bli ett konstruktivt stöd i tvärspråklig och kontrastiv analys.

1.2. Fem föreställningsscheman för referens till person som intar stående ställning i svenskan och franskan

Fem scheman bland de 20–30 som antas strukturera människans tänkande (Johnson 1987 s. 126; Gibbs m.fl. 1994 s. 235, Gibbs m.fl. 1995 s. 347) har jag funnit relevanta för mina exempel ur det svenska och franska textmaterialet: POSITION (Jakobsson 1996 s. 54 ff.), ANSIKTE MOT ANSIKTE (Ekberg 1993 s. 59), BLOCKERING (Johnson 1987 s. 45–46), BALANS (Johnson 1987 s. 74–87) och VERTIKALITET (Ekberg 1995).

Försöken att grafiskt beskriva schemana (nedan) bygger i huvudsak på Johnson 1987. De exempel jag anger i anslutning till varje schema är hämtade från Jakobsson 1996 och föreliggande undersökning eller likvärdiga med exemplen i dessa studier. Det första exemplet har konkret referens till stående person, medan de andra har konkret eller abstrakt metaforisk referens.

POSITION (fig. 1)

Det enklaste av ovannämnda scheman är POSITION som hänför sig till erfarenheten av placering på en specifik punkt i rummet. Schemat relaterar alltså helt enkelt en referent till ett underlag av något slag. Utöver kopula och befintlighetsverb som *vara* och *befinna sig* används t.ex. i svenskan positionsverben *stå*, *sitta* och *ligga*. (I abstrakt användning är framför allt verbet *ligga* väl utnyttjat i svenskan: *Ansvar* ligger på de kommunala myndigheterna, *Bollen* ligger hos facket, *Hyran* ligger på 3000 kr; Jakobsson 1996 s. 42–44.)

Exempel: *Lisa stod på trappan, Det stod på förstasidan i tidningen* (påpekas ska att verbet *stå* här också opererar på VERTIKALA AXELN).

Fig. 1: (Jakobsson 1996 s. 54 ff.)

ANSIKTE MOT ANSIKTE (fig. 2)

Liksom två konkreta referenter kan beskrivas som befinnande sig mitt emot varandra i ett möte, kan fysiska objekt och händelser ha »ansiktena» mot varandra (Ekberg 1993 s. 59). Schemat ANSIKTE MOT ANSIKTE hänför sig alltså till erfarenheten av ett möte mellan två entiteter.

Exempel: *Plötsligt stod barnen inför en skräckinjagande jätte, De stod inför ett olösligt problem.*

Fig. 2: A-----> <-----B (jfr Johnson 1987 s. 46, 47)

BLOCKERING (fig. 3)

hänför sig till erfandet av ett hinder som omintetgör vidare fysisk eller mental handling. Både i konkret och abstrakt användning kan *stå* tillsammans med t.ex. adverbet *där* beteckna en blockerad rörelse.

Exempel: *Han bara stod där och förmådde inte ta ett steg framåt, Där stod vi med våra tvättade halsar och hade inte en chans att vara med i budgivningen.*

Fig. 3: (Johnson 1987 s. 45–46)

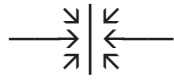
BALANS (fig. 4)

Schemat BALANS är enligt Johnson (1987 s. 74 ff.) så grundläggande för vårt sätt att skapa sammanhang i upplevelsen av världen som omger oss att vi knappast är medvetna om det (vilket även gäller övriga scheman). Som Johnson påpekar reflekterar vi sällan däröver, men utan momentet balans skulle världen te sig rätt kaotisk. Balans är något vi lär oss genom kroppsliga erfarenheter. Barnet lär sig stå och gå, står och svajar, faller, reser sig och försöker på nytt att hålla balansen tills det lyckas. En senare balansakt är cyklingen, som lika lite som ståendet och gåendet lärs in genom en uppsättning regler. Genom vårt analoga tänkande strukturerar vi även rättvisa, psykisk harmoni och en mångfald andra abstrakta företeelser med hjälp av detta schema.

BALANS hänför sig till erfandet av symmetri eller stabilitet i förhållande till en specifik punkt i kroppen.

Exempel: *Redan vid 7 månaders ålder kunde Lisa stå, Den stackarn orkade knapp hålla sig uppe, men hon trivdes med jobbet, Hela projektet står och faller med vädret.*

Fig. 4:

(Johnson 1987 s. 74–87)

VERTIKALITET (fig. 5)

Medan schemat BALANS strukturerar den stående gestaltens motverkan av jordens dragningskraft, strukturerar schemat VERTIKALITET eller VERTIKALA AXELN den upprätta sträckningen hos gestalten i fråga. Schemat VERTIKALITET är liksom BALANS centralt för människans upplevelse av konkreta och abstrakta företeelser. VERTIKALITET hänför sig till upplevelsen av längdsträckning nerifrån och upp.

Exempel: *Hon stod helst när hon undervisade, En målning i stående format gör sig bra på långväggen, Regnet stod som spön i backen.*

Fig. 5

(Ekberg 1995 s. 69 ff., Jakobsson 1996 s. 54 ff.)

Liksom schemat BALANS strukturerar jämviktsbegrepp som inte inbegriper jordens dragningskraft, strukturerar VERTIKALA AXELN en rad betydelser som inte har med upprätt ställning att göra. Ett exempel på detta är då en lodrät linje får schematisera föreställningen om olika variablers inbördes rangordning på en skala, varvid schemat SKALA (figur 6) kan ses som en variant av schemat VERTIKALITET (*Hyran i Lund ligger över hyran i Malmö*).

Fig. 6:

(Johnson 1987 s. 123, Jakobsson 1996 s. 54 ff.)

I Ekberg 1995 återfinns ett mera utarbetat resonemang kring transformationsmöjligheterna för VERTIKALA AXELN. Denna kan enligt Ekberg fällas och omvandlas till en horisontell axel samt transformeras till ett VÄGSCHEMA. Precis som i fråga om VÄGSCHEMAT kan vi enligt Ekberg anlägga startpunktsfokus och slutpunktsfokus på VERTIKALA AXELN. Det skulle föra för långt att här återge Ekbergs transformationer i detalj, men den flexibilitet hon påvisar hos föreställningsschemat VERTIKALITET är kanske ännu mera långtgående än den flexibilitet som Johnson (1987) påvisar hos schemat BALANS och schemat VÄG. Ekbergs uppsats visar på möjligheten att de 20–30 scheman som enligt kognitiv semantisk teori utgör grundläggande beståndsdelar i vår föreställningsvärld är inbördes besläktade och kanske skulle kunna återföras på ännu färre scheman. Detta är emellertid inte i första hand en uppsats om föreställningsscheman, utan en uppsats där föreställningsscheman får tjäna som analysverktyg. Även om gränsdragningen mellan olika scheman, liksom graden och arten av deras samexistens, inte är helt klarlagd menar jag att dessa scheman låter sig användas i en analys likt den jag genomför här, eftersom de likheter jag med schemanas hjälp blottlägger till syvende og sidst finns där också förutan scheman.

2. Undersökning

Både i sättet att referera till kroppsställning och omfattningen av densamma skiljer sig svenska och franska språket åt. I svenskan används de enkla intransitiva verben *stå*, *sitta* och *ligga*, inte bara då informationen om kroppsställningen är intressant i sig, utan även även då denna utgör bakgrundsinformation eller är redundant. I franskan används bland annat adverbet *debout* (upprätt) om stående person, participformen *couché* av verbet *coucher* (lägga) om liggande person, och participformen *assis* av *asseoir* (sätta) om sittande person. *Debout*, *couché* och *assis* kan föregås av verbet *être* (vara) eller verbet *rester* (förbli) och vad gäller adjektivet *debout* även av verbet *se tenir* (hålla sig), och kan också utgöra bestämning till subjektet. När *debout*, *couché* och *assis* föregås av *être* utgör uttrycket i sin helhet en motsvarighet till *stå* respektive *sitta* och *ligga*.

Nedanstående exempel (1) får illustrera ett fall där båda språken kräver explicit referens till kroppsställning. Här har franskan *être* i imperfekt konjunktiv (*fût*) följt av adverbet *debout* (upprätt) respektive participen *assis* (sitten) och *couché* (lagd), böjda i femininum singularis, *assise* och *couchée*.

När mina exempel inte är från en översatt text och jag enbart har en fransk version av exemplet gör jag en egen idiomatisk översättning, vilket t.ex. är fallet i exempel (1) nedan. Utöver översättarens eller min egen tolkning gör jag en mera ordagrann återgivning av verbfrasens obligatoriska led som jag placerar inom hakparentes omedelbart efter den franska verbfrasen:

(1) Et je ne perdais pas une seule expression de son visage, qu'elle *fût debout, assise ou couchée sur le canapé* [var upprätt, suttan eller lagd på soffan]. (Djian 1986 s. 181) – Inte en skiftning i hennes ansikte undgick mig, vare sig hon *stod upp, satt eller låg i soffan*.

I det textmaterial jag undersöker används i en rad kontexter explicit referens till upprätt ställning genom uttryck med verbet *stå* både när svenskan är källspråk (originalspråk) och när den är målspråk (översättningsspråk), men i franskan förekommer som vi ska se explicit referens till upprätt kroppsställning mycket sparsammare. Där ges explicit referens till upprätthet genom adverbet *debout* framför allt då stående ställning av något skäl kontrasteras mot sittande eller liggande. Franskan har en indirekt referens till stående position i uttryck som *se tenir: Tiens-toi droit!* (Petit Robert 1972 s. 1763) *Stå rak!* och *rester planté: Ne restez pas planté là à me regarder!* (Petit Robert 1972 s. 1320) *Stå inte bara där och titta på mig!* men saknar svenskans tendens att ange kroppsställning när detta är en självklar eller oviktig omständighet. När det rätt och slätt handlar om att ange var någon befinner sig i rummet har franskan till skillnad från svenskan kopula eller något befintlighetsverb, även när det rör sig om en preciserad lokalisering. Också vid referens till ett möte ansikte mot ansikte har franskan ett verb som är neutralt i förhållande till kroppsställning, medan svenskan har *stå: Il se trouvait tête à tête avec lui* (Petit Robert 1972 s. 1846) *Han stod ansikte mot ansikte med honom*.

Jag har medvetet valt ett material där konkret referens till kroppsställning är rikligt företrädd, eftersom uppsatsens syfte är att undersöka likheter och skillnader i fråga om konkret referens till stående person, samt att jämföra metaforiseringen av denna konkreta referens till stående ställning. Härvidlag har såväl Tunströms *Juloratoriet* som de franska detektivromanerna visat sig vara väl lämpade.

Påpekas ska att undersökningen är av pilotkaraktär och inte täcker alla möjliga varianter av referens till stående kroppsställning. Ambitionen har varit att finna ett flertal satsar där stående kroppsställning utgör fokuserad information, bakgrundsinformation eller på något sätt är underförstådd. I materialet som ligger till grund för den här uppsatsen skildras återkommande människors rörelse och agerande i det konkreta rummet. Här återfinns referens till kroppsställning

som information om stående i motsats till annan kroppsställning, vid lokalisering i rummet, vid angivande av möte, i samband med aktion som utförs stående och vid angivande av en hejdad rörelse. De exempel jag funnit i ovan beskrivna material fördelar sig huvudsakligen på sex kategorier som skiljer sig åt ifråga om fokuserad information.

Tillhörigheten till den första kategorin kan påvisas med att frågan »Vilken kroppsställning intar referenten?» visar sig meningsfull att ställa för att få fram satsens fokuserade eller centrala information.

Tillhörigheten till den andra kategorin kan påvisas med frågan »På vilken punkt i rummet har referenten placerat sig?» eller »På vilken punkt i rummet uppehåller sig referenten?». De svenska exempel som sorterar under denna kategori kan dessutom befrågas med »Vilken kroppsställning intar referenten», varvid svaret ger oss en information som vi visserligen uppfattar som fullt relevant men ändå som sekundär.

Tillhörigheten till den tredje kategorin kan påvisas genom att frågan »Var befinner sig referenten (satssubjektets referent)?» visar sig adekvat, dvs. att svaret på den frågan ger oss en upplysning som vi omedelbart upplever som satsens informationskärna. Det framgår inte huruvida referentens placering i rummet är avsiktlig eller slumpartad. Liksom i ovanstående fall kan de svenska exemplen dessutom befrågas med »Vilken kroppsställning intar referenten?».

På motsvarande sätt kan tillhörigheten till kategori 4 påvisas med relevansen hos frågan »Mitt emot vem befinner sig referent A?». De svenska exemplen kan liksom i ovan nämnda fall dessutom befrågas med »Vilken kroppsställning intar referenten?», varvid svaret också här ger oss en relevant men sekundär information. Tillhörigheten till kategori 5 prövas genom frågan »Är referentens förväntade rörelse framåt blockerad?» och tillhörigheten till sjätte kategorin genom frågan »Vad gör referenten?». Liksom i ovanstående fall kan de svenska exemplen dessutom befrågas med »Vilken kroppsställning intar referenten?». Svaret på sistnämnda fråga ger liksom i alla andra fall – utom de som sorterar under första kategorin – enbart en bakgrundsinformation.

De sex kategorierna går att koppla till föreställningsscheman eller kombinationer av scheman. I förteckningen över kategorier nedan anger jag scheman för både fokuserad information och bakgrundsinformation, dvs. även de scheman som det svenska verbet *stå* opererar på när ståendet bara är ett sekundärt sakförhållande. När jag fortsättningsvis (i avsnitt 3) anger föreställningsschema inom parentes efter underrubriken begränsar jag mig emellertid till det eller de scheman som den fokuserade informationen opererar på. Jag antar att de sex kategoriernas verbfraser opererar på följande scheman (jfr Jakobsson

1996). Påpekas ska att jag inte preciserar föreställningsschema för den aktion som verbfrasen i sjätte kategorin refererar till.

Upprätt kroppsställning som fokuserad information

Svenska/franska: Referenten intar stående ställning i motsats till fallande (BALANS) och i motsats till sittande och liggande ställning (VERTIKALITET).

Medvetet vald placering i rummet

Svenska/franska: Referenten har medvetet valt att uppehålla sig på punkt x (BALANS och POSITION). Svenska verbfraser dessutom: Referenten intar stående ställning (VERTIKALA AXELN).

Lokalisering i rummet

Svenska och franska verbfraser: Referenten kan lokaliseras till punkt x (POSITION). Svenska verbfraser dessutom: Referenten intar stående ställning (BALANS och VERTIKALA AXELN).

Möte med annan referent

Svenska/franska: Referent A är placerad »ansikte mot ansikte» i förhållande till referent B (ANSIKTE MOT ANSIKTE). Svenska verbfraser dessutom: Referenten intar stående ställning (BALANS och VERTIKALA AXELN).

Blockerad rörelse som fokuserad information

Svenska/franska: Referenten har stannat upp i sin gång mot ett mer eller mindre bestämt mål (BLOCKERING). Svenska verbfraser dessutom: Referenten intar stående ställning (BALANS och VERTIKALA AXELN).

Pågående skeende som fokuserad information

Svenska/franska: AKTION – jag nöjer mig här med denna samlande provisoriska beteckning. Svenska verbfraser dessutom: Referenten intar stående ställning (BALANS och VERTIKALA AXELN).

3. Svenska och franska språkets konkreta referens till stående ställning

Det är bara när kroppsställningen utgör fokuserad information som båda språken har explicit referens till upprätt ställning (3.1). I verbfras där lokalisering

är den fokuserade informationen har franskan *se tenir* ifall referenten medvetet placerat sig på en viss punkt som anger referentens förankring vid underlaget (3.2), och annars ett verb som är neutralt i förhållande till kroppsställningen som t.ex. kopula (3.3). I båda fallen har svenskan verbet *stå*. Också vid angivande av ett möte ansikte mot ansikte har franskan ett verb som är neutralt i förhållande till kroppsställningen, som t.ex. befintlighetsverb (3.4), medan svenskan har verbet *stå*.

När svenskan har uttrycket *stå där* eller någon annan verbfras med verbet *stå* som betecknar hejdad rörelse, har franskan t.ex. ett verb som *être planté* (vara planterad) vilket betecknar förankring i underlaget (3.5).

I den typ av fras där svenskan har durativ pseudokoordination med *stå*, eller någon liknande konstruktion för att skildra ett pågående skeende där referenten intar stående ställning, får franskan normalt durativiteten att framträda med helt andra medel. Dock har franskan också en typ av verbfras som påminner om svensk pseudokoordination med *stå*, *sitta* och *ligga*, nämligen uttrycket *rester à faire quelquechose* (stanna att göra något), vilket jag återkommer till i 3.6.

3.1 Stående kroppsställning som fokuserad information (VERTIKALA AXELN och BALANS)

Franskans användning av adverbet *debout* (upprätt) föregått av *être* (vara) eller *rester* (förbli) motsvaras i mina exempel i svenskan av verbet *stå* och verbfrasen *stå upp*. Medan adjektivet *debout* i nedanstående exempel förmedlar en upprätthet hos en mänsklig gestalt, förmedlar verbet *stå* och partikelverbet *stå upp* ett balanserande gentemot jordens dragningskraft med fötterna mot jorden. Det ena förutsätter emellertid det andra. Å ena sidan är en upprätt person (*debout*) normalt en person som av egen kraft balanserar gentemot jordens dragningskraft, och å andra sidan får en person som håller balansen med fötterna neråt och huvudet uppåt (*stå*) oundvikligen upprätt gestalt. Såväl franskans *debout* som svenskans *stå* och *stå upp* skulle därför kunna illustreras som en kombination av VERTIKALA AXELN och BALANS.

(2) Son genou lui faisait mal. C'était un de ces moments où il *était aussi inconfortable d'être assis que debout* [var lika obekvämt att vara sutten som upprätt]. (Monbrun 1994 s. 124) – Hans knä värkte. När han drabbades av denna värk, kunde han varken *sitta eller stå*. (Monbrun / Waldén 1996 s. 123)

(3) Non merci. Je *préfère rester debout* [föredrar förbli upprätt]. Je suppose que nous n'en aurons pas pour longtemps, détective. (Monbrun 1994 s. 110) – Nej, tack. Jag *föredrar att stå*. Jag antar att det inte tar någon längre tid, detektiven. (Monbrun / Waldén 1996 s. 109)

(4) Ce n'était pas quelque chose d'extrêmement fatiguant, mais nous n'avions pas le droit de fumer et il *fallait rester debout* [krävdes förbli upprätt] tout le temps (Djian 1986 s. 184). – Det var egentligen inte särskilt jobbigt, men vi fick inte lov att röka och så var vi *tvungna att stå* (upp) hela tiden.

Vid referens till kroppsställning kan adverbet *debout* också föregås av det reflexiva verbet *se tenir*. Uttrycket *se tenir debout* anger genom verbet *se tenir* en balansakt och genom adverbet *debout* upprätt hållning:

(5) La plupart des malades étaient étendus, les yeux ouverts; deux ou trois, dans le fond, en costume de l'hôpital, *se tenaient debout et bavardaient à voix basse* [höll sig upprätt och pratade med låg röst]. (Simenon 1963 s. 44) – De flesta av patienterna låg där med vidöppna ögon; ett par tre stycken i sjukhuskläder *stod* i salens andra ände *och pratade lågt* med varandra. (Simenon / Alexandersson 1964 s. 35)

3.2 Medvetet vald uppehållspunkt i rummet (POSITION och BALANS)

Det finns en kategori där referenten valt att placera sig på en bestämd punkt i rummet. Man kan pröva om en sats tillhör denna kategori genom att fråga »Var någonstans i rummet hade referenten placerat sig?» eller »Var någonstans i rummet uppehöll sig referenten?» och som i exempel (6) få ett svar som »På tröskeln», som framstår som meningsfullt och ger oss satsens huvudinnehåll, dvs. den fokuserade informationen. Av kontexten i exempel (6) nedan framgår att lokalens ägare själv placerat sig på tröskeln till sitt utskänkningsställe, och det är högst troligt att han intar stående position, vilket också översättaren tagit fasta på. I exemplet används verbet *stå* i svenskan och det reflexiva verbet *se tenir* i franskan.

(6) Maigret et Lapointe [...] trouvaient un bistro à l'enseigne du »Petit Turin». Le patron, en manches de chemise, *se tenait sur le seuil* [höll sig på tröskeln]. Il n'y avait personne à l'intérieur. – On peut entrer? Il s'effaçait, étonné de voir des gens comme eux pénétrer dans son établissement (Simenon 1963 s. 36) – Maigret et Lapointe [...] hittade en bistro med skylten »Petit Turin». Ägaren *stod på tröskeln* i skjortärmarna. Lokalen var tom. – Kan man kliva på? Mannen drog sig åt sidan, förvånad över att se sådana gäster hos sig. (Simenon / Alexandersson 1964 s. 29)

3.3 Lokalisering som fokuserad information (POSITION)

När placeringen *inte* framställs som medvetet vald används gärna kopulan *être* eller om vederbörande snarast hamnat på en viss punkt i rummet befintlighetsverbet *se trouver* eller *se retrouver*. Detsamma gäller vid lokalisering i relation till en annan referent (se 3.4).

En av franskans motsvarigheter till det svenska verbet *stå* som är neutral vad gäller kroppsställning är kopulan *être*. Det faktum att detta verb är helt neutralt i förhållande till kroppsställning hindrar naturligtvis inte att man utifrån den vidare kontexten kan uppfatta referenten som *stående*. En svensk översättare väljer gärna ett svenskt positionsverb där ett sådant faller sig idiomatiskt naturligt. Även om referentens kroppsställning inte sällan är oviktig i sammanhanget, kan man dock ofta av kontexten dra slutsatsen att referenten intar en viss kroppsställning.

Under drömsekvensen i exempel (7) uppfattar läsaren gärna referenten som gående och stående. Det första referenten noterar av sin dröm är att hon befinner sig nedanför en trappa och hör lockande musik från övervåningen. I den fortsatta texten berättas att referenten ger sig uppför trappan. Det framstår därför som en fullt adekvat bedömning från den svenska översättarens sida att för denna relativt exakta placering i rummet inte välja kopula eller befintlighetsverb och att bland positionsverben rata *sitta* och *ligga* för *stå*. På i princip samma sätt förhåller det sig med exempel (8).

(7) Elle rêva qu'elle était en bas d'un grand escalier [var nedanför en stor trappa] et que des rires et de la musique italienne s'échappant d'une chambre au premier étage, lui faisaient signe de venir jusqu'à eux. (Monbrun 1994 s. 229) – Hon drömde att hon *stod nedanför en hög trappa* och att skratt och italiensk musik strömmade ut från ett rum på övre våningen och lockade henne att komma dit. (Monbrun / Waldén 1996 s. 227)

Befintlighetsverben *se trouver* och *se retrouver* uppträder inte sällan som motsvarighet till svenskans *stå* vid angivande av referentens position i rummet. Härvid kan *se trouver* och kanske i ännu högre grad *se retrouver* antyda att en person befinner sig på en plats därför att hon oavsiktligt hamnat där. I exempel (8) har referenten snarare ledsagats till en punkt i rummet än själv valt att placera sig där.

(8) Fanny pekade och han försvann bakom ett par dubbla röda draperier, mjuka omslutande tunga. Han *stod inne i hennes privata lägenhet*, ännu nästan blundande, bedövd av doften av parfym och kvinna. (Tunström 1983 s. 136) – Fanny indiqua du doigt et il disparut derrière une paire de doubles rideaux doux, lourds et enveloppants. Il *se retrouva dans son appartement privé* [befann sig i hennes privata våning], les yeux presque encore fermées, abasourdi par l'odeur de parfum et de femme. Jamais il n'avait vu une pièce aussi étrange. (L'oratorio de Noël, Tunström / Marc de Gouvenain et Lena Grumbach 1992 s. 205)

När lokalisering är fokuserad satsinformation är det bara frågan »Var befann sig referenten?» som kan ges ett meningsfullt svar. Ifall vi befrågar exempel (7) och (8) med »Var hade referenten placerat sig?» eller »Var uppehöll referenten

sig?» ger respektive sats eller verbfras inte något adekvat svar. Det är inte rimligt att svara »Hon hade placerat sig nedanför en hög trappa» eller »Han hade placerat sig inne i hennes privata lägenhet», för då har man antytt att respektive referent medvetet valt att ställa sig på en bestämd punkt, vilket inte kan göras troligt utifrån texten i (7) och (8).

Den skillnad mellan frasen *se tenir* å ena sidan, och kopulan *être* och befintlighetsverben *se trouver* och *se retrouver* å andra sidan, som framkommer när man befråga satserna enligt ovan, överensstämmer också med ordförklaringen i såväl tvåspråkiga som enspråkiga lexikon (se bilagan).

3.4 Relation till annan referent (ANSIKTE MOT ANSIKTE)

Också när referenten relateras till en annan referent används gärna det reflexiva befintlighets verbet *se trouver* / *se retrouver*, inte minst då det rör sig om ett oförutsett möte.

(9) Quand le commissaire Foucheroux et l'inspecteur Djemani *se trouvèrent en face de la reproduction en plâtre d'une charmante petite baigneuse* [befann sig mittemot den reproduktion i gips av en charmerande liten baderska], par un des grands sculpteurs du XVIIIe siècle [...]. (Monbrun 1994 s. 192) – När kommissarie Foucheroux och inspektör Djemani *stod framför den avgjutning i gips av en förtjusande liten badande flicka*, en staty som utförts av en av de stora sjuttonhundratalskulptörerna [...]. Monbrun / Waldén 1996 s. 190)

3.5 Hejdad rörelse (BLOCKERING)

Det finns också en kategori där referensen till stående person fokuserar på det faktum att referenten stannar på en bestämd punkt och inte förmår komma vidare.

Föreställningsschemat BLOCKERING strukturerar en uppbromsning som är resultatet av ett inre eller yttre hinder, varvid man i svenskan t.ex. kan använda uttryck som *stå där*, *bli stående*, *stå och stampa* etc., alltefter kontexten. Den stående positionen utgör alltså ett avbrott i en pågående rörelse eller handling. I franskan används i de flesta fall verb eller verbuttryck som inte explicit refererar till kroppsställning. Undantaget är *piétiner* som betyder just 'stå och stampa'. Annars liknar de franska verben som används här det tidigare omtalade *se tenir* i så måtto att förankringen vid underlaget påtalas.

Ett franskt uttryck som förmedlar en avstannad rörelse är participet *planté* (planterad), vanligast förekommande i vardaglig franska, som antingen uppträder ensamt eller föregånget av verbet *rester* eller ibland *se retrouver*. Uttrycket

innebär att referenten inte rör sig ur fläcken och motsvaras närmast av svenskans *stå där* (jfr Jakobsson 1996 s. 48–49, 59) eller *bli stående*. Vi har ju i svenskan också liknelsen *stå som fastvuxen*, vilket påminner om franskans *restes planté* och ibland kan vara ekvivalent med det. I exempel (10) och (11) syftar *se retrouver planté* respektive *restes planté* på referentens oförmåga att handskas med en hastigt uppkommen brydsam situation:

(10) Et vous vous retrouverez planté là [återfinner er planterad där] comme un con avec le souffle court et les cheveux en bataille. (Djian 1986 s. 52) – Och där står man som ett fån med andan i halsen och håret på ända!

(11) Ne restez pas planté là [stanna inte planterad där], venez m'aidez! (filmreplik, TV 5 1996) – Stå inte bara där, kom och hjälp mig!

Referentens orörlighet behöver inte vara orsakad av förvåning eller rädsla, utan kan bero på påbud eller yttre fysiska omständigheter som mer eller mindre tvingar referenten att hålla sig på plats. Det gäller såväl i exemplet från Rousseau, vilket daterar sig till 1800-talet (12), som i exemplet från Djian (13):

(12) Il faut que je reste là cloué sur une chaise ou *debout, planté comme un piquet* [upprätt, planterad som en pâl], sans remuer ni pied, ni patte, n'osant point courir, ni sauter, ni chanter, ni crier, ni gesticuler quand j'en ai envie. (Rousseau, Les Confessions XII, Littré 1883, clouer) – Jag var tvungen att stanna där, spikad vid en stol eller *stående, stel som en pinne*, utan att röra en fena, utan att vare sig våga springa, hoppa, sjunga, ropa eller gestikulera när jag fick lust.

(13) Je l'ai retrouvée du côté des bagages, *planté devant le tapis roulant* [planterad framför den rullande mattan]. (Djian 1986 s. 136) – Jag hittade henne vid bagagutlämningen, där hon *stod klistrad vid rullbandet*.

Den uppbromsade rörelse som på franska förmedlas medelst en konstruktion med verbet *restes* och participet *planté* och på svenska med uttrycket *stå där* eller *bli stående* kan också bero på att referenten spontant hejdat sig på grund av något som fångat uppmärksamheten på vägen och sedan inte kan slita sig loss:

(14) Il *reste planté là* [förblir planterad där], comme pour essayer de comprendre le son, d'arriver à le lire correctement. (L'oratorio de Noël, Marc de Gouvenain et Lena Grumbach 1992 s. 101) – Han *blir* länge *stående där*, som i ett försök att förstå ljudet, att kunna avläsa det på rätt sätt. (Tunström 1983 s. 67)

(15) Elles *étaient plantées devant une vitre* [var planterade framför ett skyltfönster]. – De *stod som klistrade vid skyltfönster*.

Nämnas ska att uttrycket *être planté* i vardagligt språk också kan åsyfta sittande ställning hos referenten: *Ils étaient plantés devant la télé*. Betydelsen blir då

ungefär densamma som i det mera idiomatiska uttrycket *être cloué*, vilket ordagrant betyder vara spikad och som på idiomatisk svenska närmast skulle bli *sitta som klistrad*.

Ytterligare en fransk metafor som används om en person som blir stående på stället härrör från jämförelsen med något planterat, nämligen *poireauter*. Detta verb, som kommer från ordet *poireau* med betydelsen purjolök, har en durativ innebörd och motsvarar rätt väl svenskans pseudokoordination *stå och vänta*.

(16) J'ai repéré Marie-Ange qui *poireautait à la hauteur d'une station de taxis* [agerade purjolök i jämnhöjd med en taxistation] complètement déserte. (Djian 1986 s. 145) – Jag fick syn på Mari-Ange som *stod och väntade vid en taxistation* som verkade helt övergiven.

Ett liknande franskt uttryck som inte återfinns i det material som jag gått igenom är *piétiner* som betyder stå och stampa:

(17) Le matin il y avait très tôt des gens qui *piétinaient devant la boulangerie* [stod och stampade framför bageriet] – På morgonen fanns det mycket tidigt folk som *stod och stampade framför bageriet*

För att återspegla ett ofrivilligt återhållande av en pågående rörelse förekommer det även att kontexten förmedlar detta, likaväl som att andra uttryck används. Ett exempel på det förstnämnda är att verbet *rester* t.ex. uppträder tillsammans med ett uttryck som *bouche bée* (med gapande mun), vilket refererar till ett perplex uttryck. Det franska verbet *rester* motsvaras här av det svenska uttrycket *bli stående*:

(18) Alphonse Martin-Dubois *en resta bouche bée* [blev stående med gapande mun], mais supposa que Deforges avait de bonnes raisons. (Monbrun 1994 s. 63) – Alphonse Martin-Dubois *blev stående med gapande mun*, men tog för givet att Deforges hade sina giltiga skäl. (Monbrun / Waldén 1996 s. 62)

3.6 Pågående skeende som fokuserad information (AKTION)

Ett specialfall av referens till stående kroppsställning i svenskan är pseudokoordination med *stå* som i franskan oftast motsvaras av helt andra lösningar. Pseudokoordination med *stå* förekommer hos översättare av franska detektivromaner till svenska även då den franska originaltexten helt saknar referens till *stående* ställning. I den svenska versionen nedan anger verbet *stå* upprätt ställning samtidigt som det tillsammans med det andra ledet i pseudokoordination markerar ett durativt skeende. Den franska versionen saknar däremot helt och hållet referens till kroppsställning. Det durativa skeendet framhävs här i stället

genom uttrycket *en conversation avec* som betyder 'i konversation med' (19) respektive valet av tempusformen »imparfait» (20):

(19) Tout à coup, apercevant Gisèle *en conversation avec Philippe Desforges* [*i konversation med Philippe Desforges*] il eut une inspiration. (Monbrun 1994 s. 89) – Han betraktade Gisèle där hon *stod och pratade med Philippe Desforges* och greps av en plötslig inspiration. (Monbrun / Waldén 1996 s. 88)

(20) Le commissaire Foucheroux et l'inspecteur Djemani furent introduits [...] dans une antichambre dépourvue de dorures et manquant de chauffage. [...] Ils examinaient le portrait imposant de »Charles Amanieu de la Moisandière en route pour la Hollande» [*undersökte det imponerande porträttet av »Charles Amanieu de la Moisandière en route pour la Hollande»*] quand son descendant fit son apparition. (Monbrun 1994 s. 161–162) – Kommissaire Foucheroux och inspektör Djemani fördes in, [...] i ett förrum, utan varje spår av gulddekor och uppvärmning. [...] De *stod och betraktade det imponerande porträttet av »Charles Amanieu de la Moisandière en route pour la Hollande»* när dennes sentida arvtagare gjorde entré. (Monbrun / Waldén 1996 s. 159–160)

Det finns faktiskt ett franskt verbuttryck som påminner om durativ svensk pseudokoordination, nämligen *rester à faire quelque chose* (stanna att göra något), i lexikon översatt med 'stanna och [för att]; stå (sitta) och syssla med att'. Det franska uttrycket *resta à contempler* nedan liknar t.ex. det svenska *stod kvar och betraktade*. Valet av pseudokoordination med durativ innebär i den svenska översättningen nedan (21) är logiskt eftersom franskans *rester à contempler* förmedlar just ett kvardröjande från referentens sida på en bestämd punkt i rummet.

(21) Elle alla se poster avant une des grandes fenêtres. Elle *resta à contempler les buis bien taillés du jardin* [*stod kvar att begrunda trädgårdens välklippta buskar*], le squelette des pergolas et les arceaux de fer autour des quels s'enrouleraient, l'été venu, de vibrantes glycines mauves. (Monbrun 1994 s. 164) – Hon gick fram och ställde sig framför ett av de stora fönstren [...]. Hon *stod kvar och betraktade trädgårdens välklippta buskar*, pergolans skelett och järnbågarna runt vilka darrande, malvafärgade blåregn skulle slingra sig när sommaren kom. (Monbrun / Waldén 1996 s. 162)

4. Metaforisk användning av referens till stående kroppsställning

I franskan finns det faktiskt ett metaforiskt utnyttjande av den explicita referens till stående kroppsställning som kontrasteras mot liggande eller sittande eller fallande rörelse, som uppvisar likheter med svenskans metaforik, vilket jag tar upp i (4.1). Logiskt nog handlar det då om en överföring av betydelsen balans.

Också när svenskan har verbuttryck med *stå* och franskan ett uttryck som inte utsäger något explicit om referentens upprätta ställning, förekommer det att verbfrasen i sin helhet metaforiseras på likartat sätt i de båda språken, vilket jag tar upp i (4.2).

4.1 Balans som metafor för beständighet

Både i svenska och franska språket finner man ett flertal besläktade metaforiska användningar av den balansakt som stående position är uttryck för. Både i svenskan och franskan finns det såväl en konkret som en mera metaforisk användning av referens till negerad eller ifrågasatt upprätthet där innebörden är 'inte orka' eller 'knapp orka'. Skalan är glidande och det kan ofta röra sig om en kombination av fysisk och psykisk utmattning. På svenska kan uttrycket *inte orka stå på benen* eller *inte orka hålla sig uppe* användas om den som är utschasad och fysiskt slut. I franskan är motsvarande uttryck antingen *ne pas tenir sur ses jambes* eller *ne pas (plus) tenir debout*, bådadera referenser till svårigheten att behålla stående kroppsställning. I exempel (22) och (23) rör det sig om en konkret referens med dragning åt en vidare metaforisk tolkning:

(22) Non, dit Mathias. Mais je vais devoir servir pour deux. Elle *ne tient pas sur ses jambes* [*håller sig inte på sina ben*]. (Vargas 1995 s. 105) – Nej, sa Mathias. Men jag måste jobba för två. Hon *orkar inte stå på benen*.

(23) La pauvre *ne tenait plus debout* [*höll sig inte längre upprätt*], mais le job lui plaisait. (Djian 1986 s. 112) – Den stackarn *orkade knapp hålla sig uppe*, men hon trivdes med jobbet.

Det finns också en metaforisk variant som snarare refererar till psykisk än fysisk styrka, fastän skalan som sagt är glidande från exempel (22) och (23) till exempel (24) nedan. Medan tyngdpunkten i (22) och (23) ovan snarast ligger på det fysiska planet, har vi i (24) snarast en övervikt för psykisk styrka. I samtliga tre exempel har både svenskan och franskan här som synes en explicit referens till upprätt kroppsställning, svenskan genom verbfrasen *hålla sig uppe* i de två sistnämnda exemplen (23) och (24), också den med referens till en motverkan av jordens dragningskraft, dvs. till en kraft som hindrar referenten från att förlora sin stående ställning:

(24) Oui, je suis folle. Mais c'est ça qui *me tient debout* [*håller mig upprätt*] (replik av mamma vars flicka dödats av bankrånare och nu ska hämnas – ur filmen *Liste noire*) – Ja, jag är galen. Men det är det som *håller mig uppe*.

Gemensam för svenskan och franskan är också den metaforiska överföringen

av betydelsen 'balans' till abstrakt domän där metaforen genomgående har betydelsen 'beständighet', 'bevarad förmåga' eller 'kvalitet'. Formulering och kontext är inte helt parallella i de båda språken, men den metaforiska sfären är densamma:

(25) Le marchand, en dépit des pertes qu'il a faites, *est encore debout* [är upprätt]
Robert 1988, *debout*) – Trots sina förluster *håller sig* affärsmannen ännu
uppe.

På svenska används uttrycket *stå och falla* bl.a. vid angivandet av en nödvändig förutsättning för den fortsatta driften av ett företag eller annan verksamhet:

(26) Företaget *står och faller* med Frida Fransson.

Franskan har inte något uttryck som är ekvivalent med *stå och falla*, men den strukturella metaforiken (Lakoff & Johnson 1987 s. 61 ff.) är densamma, dvs. att driften av ett företag uppfattas som en balansakt och konkurs som ett fall. Man kan på franska använda verbet *tenir* (hålla) med referens till ett företags fortbestånd, *mettre debout* som motsvarar svenskans *få på fötter* om ett företag som man efter svårigheter åter får igång och *tomber* (falla) med referens till ett företag som går omkull.

I franska språket framställs också trovärdigheten hos ett discussionsinlägg, ett förslag eller ett projekt som en balansakt, ett upprätthållande med metaforen *tenir debout*. I svenska språket används verbet *hålla*. Detta är bara ett av många exempel på att referens till upprätt ställning och hållande utnyttjas metaforiskt på likartat vis. I nedanstående exempel uppträder *tenir*, *tenir debout* och *se tenir* som synonymer, vilka här alla motsvarar betydelsen hos det svenska verbet *hålla*:

(27) Tout cela *tient debout* [håller upprätt]. Evidemment ça *tient* [håller]! (Vargas 1995 s. 75) – Det *håller* alltihop. Det är klart att det *håller*!

(28) Ça *se tient* [håller sig]. *Se tenait* [höll sig] plutôt bien, même. (Vargas 1995 s. 129) – Det *håller*. Höll till och med *bra*.

(29) Vous avouerez que son histoire *ne tient pas debout* [håller inte upprätt]. (Monbrun 1994 s. 223) – Ni måste medge att det är en historia som *inte håller*. (Monbrun / Waldén 1996 s. 222)

De likartade sätt varpå konkret och abstrakt referens till basnivågestalterna *stå* och *hålla* i svenskan och franskan utnyttjas för att förmedla betydelsen 'beständighet' kan antas bero på att såväl stående som hållande gestalt motverkar jordens dragningskraft. Detta innebär att den kinetiska kärnan i ett bestämt basnivåbegrepps betydelse skulle kunna vara densamma som den kinetiska kärnan i

ett annat basnivåbegrepp. Man kan i så fall anta att det finns en rad basnivågestalter som t.ex. stående och hållande gestalt vilka via ett bestämt föreställningsschema, i dessas fall BALANS, förmedlar en specifik betydelse, i dessas fall beständighet. Som komplement till andra typer av tvärspråkliga undersökningar av användningen av högfrekventa verb som *stå* skulle det i så fall vara motiverat att undersöka vilka referenser till basnivågestalter som via ett bestämt schema överför vilka gemensamma metaforer. Föreställningsschemat har fördelen att kunna illustrera en gemensam nämnare hos två verb som betydelsen 'balans' hos verben *stå* och *hålla* och deras franska motsvarigheter.

4.2 Övriga likheter mellan svenskans och franskans metaforisering

Det finns också likheter mellan svenskans och franskans metaforisering av verbfras där svenska språket har explicit referens till stående gestalt, medan franska språket uppvisar en rad olika lösningar. Ett fall där det finns en gemensam betydelsekärna hos de båda språken är de verbfraser med referens till stående person vilka opererar på föreställningsschemat BLOCKERING. I uttryck som franskans *piétiner* och svenskans *stå och stampa*, vilka är ekvivalenta med varandra, finns det en parallell metaforik, dvs. båda språken kan använda uttrycket som omskrivning för att referenten inte lyckas gå vidare, inte kommer någon vart med sin verksamhet.

Ser man till den lokativa satsen i dess helhet finner man ytterligare likheter mellan franskan och svenskan. Ett exempel på detta är de båda språkens likartade metaforiska utnyttjande av referensen till ett möte mellan två referenter. I detta »möte» refererar subjektet till en eller flera personer som möter en eller flera andra personer (30), eller också en företeelse att förhålla sig till eller agera gentemot (31). Ett alternativ i franskan är här *être / se trouver en face de* (Petit Robert 1972 s. 672, *face*):

(30) À moins que nous ne *soyons en face d'un autre grand acteur* [vore ansikte mot ansikte med en annan stor skådespelare], mais ... (Monbrun 1994 s. 170) – Eller också *står vi återigen inför en framstående skådespelare*, men ... (Monbrun / Waldén 1996 s. 168)

(31) Nous nous *trouverions devant un phénomène que nous serions tentés de qualifier d'imitation* ...[skulle finna oss framför ett fenomen som vi skulle vara frestade att beteckna som imitation]... (Kundera 1993 s. 23) – Vi skulle finna oss *stå inför ett fenomen som vi skulle frestas att kalla avbild* ... (Kundera / Löfgren 1995 s. 16)

Medan det svenska prepositionsuttrycket *stå inför något / någon* uppträder mycket frekvent i detta sammanhang, tenderar franska språket att skildra ett abstrakt möte »ansikte mot ansikte» med mera varierande uttryck. Utöver ovan nämnda *être en face de* (30) och *se trouver en face de* (31) används bl.a. uttrycket *être en présence de* som betyder 'vara i närvaro av' (Robert 1985 s. 731–732):

(32) Se souvenant brusquement qu'elle *était en présence de représentants de la loi* [var i närvaro av representanter för lagen], elle coupa court à l'évocation nostalgique de tous les travaux non déclarés auxquels s'étaient livrés autrefois les membres de sa famille. (Monbrun 1994 s. 189) – Men plötsligt erinrade hon sig att hon *stod inför två av lagens representanter* och avbröt tvärt sin nostalgiska uppräknings av olika typer av arbeten som medlemmarna i hennes familj hade ägnat sig åt förr i världen – utan att direkt deklarerat det för skattemyndigheterna. (Monbrun / Waldén 1996 s. 186)

Andra uttryck som används i motsvarande situation är franskans *avoir affaire à* som motsvarar svenskans *ha att göra med* (Enwall & Lötmarker 1995 s. 16, *affaire*), ett uttryck som i en kontext som nedanstående (34) har samma innebörd som *stå inför*, samt *être sur le point de faire quelque chose* som betyder 'stå i begrepp att, vara nära att' (a.a. s. 702, *point*).

(33) Étant donné les circonstances, il ne semble pas que nous *ayons affaire à un crime prémédité* [skulle ha att göra med ett överlagt brott], analysa Jean-Pierre Foucheroux. (Monbrun 1994 s. 187) – Med tanke på vad som framkommit förefaller det inte som om vi *står inför ett överlagt mord*, var Jean-Pierre Foucheroux' analys. (Monbrun / Waldén 1996 s. 184)

(34) On l'a trouvé pendu dans l'atelier et on a découvert qu'il *était sur le point de faire faillite* [var på vippen att göra konkurs]. – Han hade hängt sig och det upptäcktes att han *stod inför konkurs*.

5. Sammanfattning

Ett resultat av att jämföra två språks val av verb i en typsituation (i denna uppsats referens till olika situationer som inbegriper en stående referent) där satsens fokuserade information varierar (i denna uppsats mellan kroppsställning, medveten placering i rummet, lokalisering i rummet, möte med annan referent, hejdad rörelse och aktion som utförs stående) är att man åstadkommer en fulllodigare, mer samlad information än vad man i ett tvåspråkigt lexikon återfinner på ett ställe.

I detta fall får man ur svenska språkets synvinkel veta att *stå* på franska närmast motsvaras av *être debout* eller *tenir debout* om satsens fokuserade information är kroppsställning, men *se tenir* om den fokuserade informationen är lokalisering i rummet och referenten medvetet placerat sig på en bestämd punkt och annars *être*, *se trouver* eller *se retrouver*, verb som också används då den fokuserade informationen är möte med annan referent. Man får veta att uttryck som *être* eller *rester planté*, *poireauter* eller *piétiner* används om den fokuserade informationen är hejdad rörelse, samt att franskan har andra sätt att återge durativitet hos en aktion som utförs av stående person än vad svenskan har. Ur det franska språkets synvinkel får man veta att *stå* ingalunda bara är ett verb som används vid referens till kroppsställning då denna utgör fokuserad information i satsen, utan också ett verb som används vid konkret referens i en rad andra identifierbara typfall.

I uppsatsens inledning säger jag att jag på ett synkront funktionellt plan kan tänka mig två orsaker till att ett språk har en frekvent användning av ett specifikt verb med referens till en konkret gestalt, medan ett annat inte har det.

En möjlig orsak är att verbet i det ena språket även används i kontexter där referensen till den konkreta gestalten inte är fokuserad information. En annan är att kärnbetydelsen i det ena språkets referens till konkret gestalt motsvaras av någon form av implicit referens till den konkreta gestalten i det andra språket. Dessa mina antaganden får stöd av undersökningen.

Genom sina olikheter får de båda språken varandra att framträda i klarare dager. Intressant i det franska materialet är den stora variationen, nyansskillnaden mellan kopulan *être* och befintlighets verbet *se retrouver*, som vore intressant att närmare utforska, användningen av *se tenir* vid lokalisering av agentuell referent, de många uttrycken för blockerad rörelse och existensen av konstruktioner som *rester à faire quelque chose*, påminnande om svensk pseudokoordination med *stå*, *sitta* och *ligga*.

Utöver ovannämnda slutsatser som står sig oberoende av kopplingen till begreppet föreställningsschema, finns det preliminära slutsatser att dra rörande föreställningsschemats relevans och fortsatta användning som analytiskt verktyg i kontrastiva jämförelser. Härvidlag vill jag nämna tre punkter.

Den första är det faktum att svenska och franska språkets exempel låter sig ordnas på ett enhetligt sätt i klart avskiljbara kategorier vilka i fråga om fokuserad information kan knytas till bestämda scheman.

Den andra punkten är att kinetiken löper som en röd tråd genom delar av exempelsamlingen. Det gäller inte bara de användningar som opererar på schemat BALANS och ger upphov till den abstrakta betydelsen 'beständighet', utan

även de exempel som opererar på schemat BLOCKERING. Dessa har alla en betydelse av förankring i eller på underlaget, i svenskan förmedlad genom uttryck som *stå som fastvuxen*, *stå där*, *stå och vänta* och i franskan genom uttryck som *rester planté* och *poireauter*, eller en betydelse av hejdad rörelse framåt som i *stå och stampa / piétiner*.

Den tredje punkten är de båda språkens utnyttjande av referens till stående ställning som kontrast mot annan kroppsställning eller fallande rörelse för att skapa betydelsen 'beständighet' och använda den metaforiskt, samt de båda språkens tendens att även utnyttja referens till hållande gestalt för att skapa betydelsen 'beständighet' och använda den metaforiskt. Eftersom den gemensamma betydelse som förmedlas av stående och hållande gestalt är motverkan av jordens dragningskraft, är också detta ett tecken på hur viktig kinetiken är för människans tänkande och språk.

Material

- Djian, Philippe, 1986: *Maudit manège*.
 Kundera, Milan, 1993: *Les testaments trahis* och Kundera, Milan, 1995: *De svikna arven*, i översättning av Mats Löfgren, Stockholm.
 Monbrun, Estelle, 1994: *Meurtre chez tante Léonie* och Monbrun, Estelle, 1996: *Mord hos Tante Léonie*, i översättning av Katja Waldén.
 Simenon, Georges, 1963: *Maigret et le clochard* och Simenon, Georges, 1964: *Maigret och clocharden*, i översättning av Eva Alexandersson.
 Tunström, Göran, 1983: *Juloratoriet* och Tunström, Göran, 1992: *L'oratorio de Noël*, i översättning av Marc de Gouvenain och Lena Grumbach.
 Vargas, Fred, 1995: *Debout les morts*.

Lexikon

- Enwall, Jeannie & Lötmarker, Ruth, 1995: *Fransk-svensk ordbok*, Stockholm.
 Robert, Paul, 1972: *Petit Robert*, Paris.
 Robert, Paul, 1985 & 1988: *le Grand Robert de la Langue Française*, Paris.
 Vising, Johan, 1970: *Fransk-svensk ordbok*, Stockholm.

Litteratur

- Allén, Sture, 1971: *Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext 2*. Stockholm.
 Borneto, Serro Carlo, 1996: *Liegen und Stehen in German: A study in horizontality and verticality I: Cognitive Linguistics 6*. S. 459–503.
 Ekberg, Lena, 1993: *Från »inom» till »före»*. I: *Studier i svensk språkhistoria 3*. Uppsala.

- Ekberg, Lena, 1995: The Mental Manipulating of the Vertical Axis: How to go from »up» to »out» or from »above» to »behind». I: *Current issues in linguistic theory* 150. S. 69–87.
- Engwall, Gunnel, 1984: *Vocabulaire du roman français (1962–1968)*. I: *Data linguistica* 17. Göteborg.
- Gibbs, Raymond W. jr, Beitel, Dinara, A., Harrington, Michael & Sanders, Paul E., 1994: Taking a Stand on the Meanings of Stand: Bodily Experience as Motivation for Polysemy. I: *Journal of Semantics* 11. S. 231–251.
- Gibbs, Raymond W. jr & Colston, Herbert L., 1995: The cognitive psychological reality of image schemas and their transformations. I: *Cognitive Linguistics* 6–4. S. 347–378.
- Jakobsson, Ulrika, 1996: Familjelika betydelser hos stå, sitta och ligga – en analys ur den kognitiva semantikens perspektiv. I: *Nordlund* 21. Lund.
- Johnson, Mark, 1987: *The Body in the Mind – The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason*. Chigago.
- Lakoff, George, 1987: *Women, Fire and Dangerous Things – What Categories Reveal about the Mind*. Chigago.
- Lakoff, George, 1990: The Invariance Hypothesis – is abstract reason based on image-schemas? I: *Cognitive Linguistics* 1. S. 39–74.
- Lakoff, George & Johnson, Mark, 1980: *Metaphors We Live By*. Chigago.
- Langacker, Ronald W, 1987: *Foundations of Cognitive Grammar – Theoretical Prerequisites* 1. Stanford, California.
- Oosten, Jeanne van, 1986: *Sitting, Standing and Lying in Dutch: A Cognitive Approach to the Distribution of the Verbs Zitten, Staàn, and Liggen*. I: *Dutch Linguistics at Berkeley*, red. av Jeanne van Oosten & Johan P. Snapper. University of California at Berkeley. S. 137–160.
- Rosch, Eleanor & Lloyd Barbara B., 1978: *Cognition and Categorization*. Hillsdale, New Jersey.
- Talmy, Leonard, 1988: Force Dynamics in Language and Cognition. I: *Cognitive Science* 13. S. 49–100.
- Wartburg, Walther von, 1971: *Evolution et structure de la langue française*. Bern.
- Viberg, Åke, 1985: Lexikal andraspråksinlärning – Hur polsk-, spansk- och finskspråkiga lär in svenskans placerarverb. I: *SUM-rapport* 2. S. 5–92.
- Viberg, Åke, 1990: Svenskans lexikala profil. I: *Svenskans beskrivning* 17. Åbo. S. 391–408.

Bilaga

Franska översättningsekvivalenter till verbuttryck med *stå* i de undersökta texterna

FRANSKA	SVENSKA
[mer eller mindre ordagrann svensk återgivning]	(E = Enwall & Lötmarker 1995, V = Vising 1970)
être debout [vara upprätt]	stå, vara uppe, stå på benen; ha kommit på fötter, vara återställd – E.
se tenir debout [hålla sig upprätt]	stå upp, stå på benen – E, hålla sig upprätt, bli stående – V.
tenir debout	hålla sig upprätt, hålla sig uppe, hålla – <i>cet argument ne tient pas debout</i> (det här argumentet håller inte), <i>ce mur ne tient plus debout</i> (den här väggen kommer at rasa) – E.
se tenir [hålla sig]	uppehålla sig, <i>se tenir à la maison</i> (hålla sig hemma) – V.
se trouver [finna sig]	befinna sig – E.
se retrouver [återfinna sig]	åter befinna sig – E. Fungerar som synonym till <i>se trouver</i> – min anm.
planté [planterad]	stående, orörlig – E.
poireauter [agera purjolök]	vard.: stå och vänta – E.
piétiner [trampa, stå och stampa]	stå och stampa, inte komma ur fläcken – E.
rester à [förbli]	stå (sitta) och syssla med att – E.